

Kuźnicka Dominika: Dozwolony użytek bibliotek cyfrowych

Uniwersytet Wrocławski

Wstęp

We współczesnym świecie coraz ważniejszą rolę odgrywają biblioteki cyfrowe. Digitalizacja utworów będących w ich zbiorach pozwala na szybkie i sprawne przeglądanie zbiorów i treści z dowolnego miejsca, o ile jest ono podłączone do sieci. Sprzyja to rozwojowi nauki, upowszechnianiu wiedzy oraz budowaniu międzynarodowego społeczeństwa informacyjnego. Jednak działalność bibliotek w zakresie cyfryzacji i digitalizacji zbiorów może zagrażać niektórym uregulowaniom zawartych w ustawie z dnia 4 II 1994 o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹²⁴. Celem artykułu jest wskazanie, w jaki sposób obecne regulacje wpływają na funkcjonowanie bibliotek cyfrowych, czy potrzebne są zmiany w tym zakresie oraz w jaki sposób biblioteki powinny wykorzystywać swoje możliwości w zakresie digitalizacji i jaki ma to wpływ na użytkowników. W pierwszej części przeanalizowane zostaną prawne aspekty funkcjonowania bibliotek tradycyjnych oraz cyfrowych na podstawie regulacji zawartych w ustawie z dnia 27 VI 1997 o bibliotekach¹²⁵. Kolejny rozważania zostaną poświęcone zaleceniom dotyczącym digitalizacji bibliotek zawartych w Zielonej Księdze Komisji Europejskiej¹²⁶. W pracy zostanie poruszona również tematyka dozwolonego użytku art. 28 PrAut. W dwóch ostatnich częściach omówione zostaną regulacje odnoszące się do tzw. dzieł osieroconych w zbiorach bibliotek (zarówno w prawie polskim jak i porządku unijnym) oraz kwestia odpowiedzialności bibliotek za działania czytelników. We wnioskach zostanie wskazane, jakie problemy i wyzwania czekają twórców ewentualnej nowelizacji przepisów regulujących funkcjonowanie bibliotek cyfrowych.

Prawne aspekty funkcjonowanie bibliotek

Status prawny bibliotek określa ustawa o bibliotekach. Ustawodawca nie zdecydował się jednak na zawarcie w niej definicji legalnej biblioteki. O tym czy dana instytucja jest biblioteką decyduje nie jej nazwa a typ prowadzonej przez nią działalności. Zadania, które powinny być realizowane przez biblioteki określa art. 4 przedmiotowej ustawy. Do podstawowych zadań ustawodawca zaliczył gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i

---

¹²⁴ Ustawa z dnia 4 II 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz. U. z 2006 nr 90 poz. 631 ze zm), dalej PrAut.

¹²⁵ Ustawa z dnia 27 VI 1997 r. o bibliotekach (tekst jedn. Dz. U. z 2012 nr 642 ze zm.), dalej BibUst.

¹²⁶ Zielona Księga Komisji Europejskiej z dnia 16 VII 2008 Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy, www.eur-lex.europa.eu/COM/2008/0466.

ochrona materiałów bibliotecznych, obsługa użytkowników, przede wszystkim udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności informacyjnej, zwłaszcza informowanie o zbiorach własnych, innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej, a także współdziałanie z archiwami w tym zakresie oraz prowadzenie działalności bibliograficznej, dokumentacyjnej, naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej i instrukcyjno-metodycznej.

O tym czy dana instytucja może zostać zakwalifikowana, jako biblioteka, decyduje wypełnianie przez nią chociażby jednego ze wskazanych przez ustawodawcę zadań. Nie ma za to znaczenia fakt, czy dana instytucja jest instytucją publiczną czy prywatną, chociaż przepisy Unii Europejskiej UE różnicują ich pozycję w niektórych aspektach działalności.

Odrębna kwestią są stosunki cywilnoprawne, jakie mogą łączyć biblioteki z podmiotami trzecimi. Rozważania o statusie cywilnoprawnym bibliotek, a co za tym idzie o ich miejscu w sferze stosunków cywilnoprawnych należy zacząć od przeanalizowania, czy biblioteki same w sobie są podmiotami stosunków cywilnoprawnych. Ustawa o bibliotekach nadaje osobowość prawną jedynie Bibliotece Narodowej, pozostawiając uregulowania tej materii w stosunku do pozostałych bibliotek przepisom ogólnym. Art. 10 BiblUst stanowi, że biblioteka może być samodzielną jednostką organizacyjną lub wchodzić w skład innej jednostki. Wynika z tego, że ustawodawca dopuścił możliwość, że biblioteki będą wchodziły w skład pewnej większej jednostki np. biblioteki uniwersyteckie, wydziałowe, które są częścią większego podmiotu jakim jest uczelnia wyższa. Należy zatem uznać, że biblioteki mogą być osobami prawnymi (np. fundacjami) lub jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną lub stanowić część pewnej większej całości. Z tego drugiego punktu widzenia można wyróżnić biblioteki będące jednostkami organizacyjnymi, posiadającymi osobowość prawną, wchodzące w skład jednostki, która również posiada osobowość prawną; jednostki organizacyjne bez podmiotowości cywilnoprawnej, wchodzące w skład osoby prawnej oraz jednostki organizacyjne bez podmiotowości prawnej wchodzące w skład jednostek organizacyjnych, które również są osobowości prawnej pozbawione¹²⁷.

Miejsce w stosunkach cywilnoprawnych określonej biblioteki ma znamienne znaczenie dla korzystania przez nią z dozwolonego użytku ustanowionego na rzecz bibliotek w art. 28 PrAut. W doktrynie istnieją pewne spory dotyczące tego, czy przepis ten kreuje

---

¹²⁷A. Niewęglowski, *Prawnoautorskie aspekty udostępniania utworów w działalności bibliotek*, dostępny w Internecie [11.04.2015 r.]: <http://www.lex.pl/akt/-/akt/prawnoautorskie-aspekty-udostepniania-utworow-w-dzialalnosci-bibliotek>.

prawo podmiotowe czy np. licencję ustawową. Część autorów postrzega „udostępnianie utworu”, jako zdarzenie prawne, uwarunkowując możliwość „udostępniania utworu” przez biblioteki od posiadania przez nie osobowości prawnej¹²⁸. W przypadku, gdy dana biblioteka nie posiada osobowości prawnej, korzysta ona z osobowości prawnej jednostki organizacyjnej, której jest częścią. Ta koncepcja wyklucza możliwość korzystania z dozwolonego użytku przez biblioteki, które nie posiadają osobowości prawnej i są częścią instytucji, która również zdolności prawnej nie ma. Należy więc przychylić się do koncepcji, która uznaje uregulowanie z art. 28 PrAut za licencję ustawową, z której korzystanie nie jest uzależnione od posiadania osobowości prawnej, ale od spełniania określonych funkcji społecznych.

W obecnym czasach coraz większą rolę odgrywają biblioteki cyfrowe, czyli takie, które treść posiadanych przez siebie egzemplarzy utworów udostępniają swoim użytkownikom w Internecie¹²⁹. Jedną z pierwszych definicji biblioteki elektronicznej stworzył Michael Hart (projekt Gutenberg), który twierdził, że zawierają one zasoby przeszukiwane przy pomocy techniki komputerowej, które mogą być transmitowane poprzez dyski, linie telefoniczne lub inne media, co powoduje, że dostęp do książki elektronicznej ma wielu użytkowników, z różnych miejsc w jednoczesnym czasie¹³⁰. Obecnie za biblioteki cyfrowe uznaje się systemy dostarczające spójny dostęp do zorganizowanych zasobów informacji i wiedzy, a możliwość zapoznania się z nimi, reorganizacji i wykorzystania zasobów ułatwiona jest poprzez zastosowanie technologii cyfrowych¹³¹. Transformacja tradycyjnych bibliotek w wirtualne, a także rozwój i funkcjonowanie instytucji niezależnych stawia przed ustawodawcą (zarówno polskim jak i unijnym) wiele wyzwań, ponieważ przenoszenie zasobów bibliotek do strefy online wymaga stworzenia nowych rozwiązań prawnych, które w odpowiedni sposób będą w stanie chronić prawa autorów, wydawców przy jednoczesnym zapewnieniu dostępu użytkownikom.

---

¹²⁸ Tamże.

¹²⁹ B. Jewuła, S. Stanisławska-Kloc, *Prawo autorskie a działalność bibliotek (licencja dla bibliotek z art. 28 ust. pr. aut. i pr. pokr.)*, dostępny w Internecie, [20.04.2015 r.]: <http://www.lex.pl/akt/-/akt/prawo-autorskie-a-dzialalnosc-bibliotek-licencja-dla-bibliotek-z-art-28-ust-pr-aut-i-pr-pokr>.

¹³⁰ M. Nahotko, *Cyfrowa najmłodsza siostra bibliotek*, dostępny w Internecie [16.06.2015]: <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nahotko.html>.

¹³¹ Tamże.

Bibliotek cyfrowe w świetle Zielonej Księgi Komisji Europejskiej

Jednym z najbardziej przełomowych dokumentów w zakresie udostępniania treści utworów w bibliotekach cyfrowych jest Zielona Księga Komisji Europejskiej „Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy”. Jej tematyka dotyczy sposobów publicznego rozpowszechniania materiałów badawczych, naukowych i edukacyjnych oraz badania swobodnego przepływu wiedzy na jednolitym rynku. Autorzy przekonują, że szersze rozpowszechnianie wiedzy przyczynia się do rozwoju bardziej integracyjnych i spójniejszych społeczeństw i sprzyja równości szans zgodnie z priorytetami przyszłej odnowionej agendy społecznej.

W dokumencie podkreślono, że w zakresie działalności bibliotek obecnie wyróżnia się dwa główne problemy: wytwarzanie cyfrowych kopii materiałów przechowywanych w kolekcjach bibliotecznych oraz dostarczanie tych kopii użytkownikom drogą elektroniczną.

W Księdze poruszany jest szczególnie ważny dla tworzenia i funkcjonowania bibliotek cyfrowych aspekt komercjalizacji zasobów intelektualnych. Według autorów, kluczowy dla interpretacji dokumentu termin „gospodarka oparta na wiedzy” jest powszechnie stosowany, jako określenie działalności gospodarczej, która nie tyle opiera się na zasobach naturalnych ziemi, ale na zasobach intelektualnych, czyli np. know-how i wiedza specjalistyczna. Najważniejszym dla zrozumienia tego terminu jest stwierdzenie, że wiedza i edukacja mogą być traktowane, jako aktywa handlowe lub jako edukacyjne i intelektualne produkty i usługi, które mogą być eksportowane ze znacznym zyskiem. Takie rozumienie terminu gospodarki opartej na wiedzy ma kluczowe znaczenie w procesie powstawania i funkcjonowania bibliotek cyfrowych. Stanowi bowiem podstawy tworzenia instytucji, których głównym zadaniem jest rozpowszechnianie wiedzy, zasobów intelektualnych nie tylko wobec stosunkowo wąskiego grona użytkowników bibliotek tradycyjnych, ale przede wszystkim do szeroko pojętego społeczeństwa informacyjnego. Biblioteki cyfrowe w założeniu służą rozpowszechnianiu swoich zbiorów powszechnemu, praktycznie nieograniczonego gronu odbiorców.

Jednocześnie podkreśla się, że wysoki poziom ochrony praw autorskich jest niezwykle ważny dla twórczości intelektualnej, ponieważ prawo autorskie zapewnia utrzymanie i rozwój kreatywności oraz leżą w interesie podmiotów, których prawa są chronione. Wskazano również, że ściśle określony i skuteczny system ochrony praw autorskich i pokrewnych jest niezbędny, aby zapewnić autorom i producentom wynagrodzenie za ich działalność twórczą oraz zachęcać ich do inwestowania w prace twórcze.

Należy jednak jednoznacznie stwierdzić, że biblioteki i inni beneficjenci praw związanych z dozwolonym użytkiem nie są uprawnieni do ogólnego wyjątku od prawa zwielokrotniania, czyli wytworzenia kopii utworu, który został wcześniej utrwalony¹³². Jest to dozwolone jedynie w szczególnych, ściśle określonych przypadkach np. z uwagi na czynności niezbędne do ochrony utworów. Podkreślenia wymaga fakt, że digitalizacja, która często wiąże się z przechodzeniem bibliotek z formy „analogowej” na „cyfrową”, a zmiana samego formatu utworu wymaga zwielokrotnienia. Nie oznacza to jednak, że każdy utwór w zbiorze biblioteki cyfrowej został poddany digitalizacji. Niektóre kategorie utworów w swojej pierwotnej formie utrwalone zostały w postaci pliku elektronicznego, co wyklucza możliwość ich ponownej digitalizacji. Również w przypadku utworów, które zostały dostarczone bibliotekom w formie elektronicznej (np. popularne e-booki) trudno mówić o ich ponownej digitalizacji. Jednocześnie zasadne jest wskazanie, że zgodnie z pkt 9 zalecenia Komisji z dnia 24 VIII 2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych¹³³ zaleca się wprowadzenie do ustawodawstw krajowych przepisów pozwalających na wielokrotne powielanie oraz zmianę formatu i/lub nośnika dorobku kulturowego poprzez instytucje publiczne w celu ochrony zasobów cyfrowych, zgodnie ze wspólnotowymi i międzynarodowymi standardami w zakresie ochrony intelektualnej. Zdaniem wielu autorów, na gruncie prawa polskiego, art. 28 zezwala na digitalizację utworów w zakresie działalności bibliotek cyfrowych¹³⁴.

W Zielonej Księdze podkreślono jednocześnie, że dozwolony użytek pozwalający udostępniać utwory czytelnikom, nie obejmuje dostarczania dokumentów użytkownikom ostatecznym drogą elektroniczną. Powołując się na motyw 40 dyrektywy 2001/29/WE¹³⁵, wskazuje, że wyjątek, którym objęte są biblioteki nie powinien obejmować „korzystania w ramach dostarczania przez Internet utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną”. Wydaje się zatem, że biblioteki cyfrowe nie są upoważnione do udostępniania swoich zasobów w trybie *on-line*, a jedynie zostały upoważnione do udostępniania ich za pomocą końcówek terminali informatycznych znajdujących się w ich siedzibie lub miejscach, w których prowadzą swoją działalność.

---

¹³² T. Targosz, *Komentarz do art. 50 [w:] Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz LEX*, red. D. Flisak, Warszawa 2015, s.730.

¹³³ Zalecenie Komisji z dnia 24 VIII 2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych (Dz.U. L 236 z 31.8.2006, str. 28-30).

¹³⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2013 s. 207.

¹³⁵ Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 V 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. L 167 z 22.6.2001, str. 10-19).

Regulacje zawarte zarówno w Zielonej Księdze jak i dyrektywie zostały implementowane do polskiego ustawodawstwa nowelizacją PrAut z 2004 r.¹³⁶. Ze względu na duży luz decyzyjny jaki zostawiono w tym zakresie państwom członkowskim, dla pełnego zrozumienia charakteru dozwolonego użytku bibliotek niezbędna jest analiza polskich przepisów zawartych w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Dozwolony użytek bibliotek na gruncie art. 28 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Ustawa o prawach autorskich i prawach pokrewnych w art. 28 przewiduje pewne ograniczenia z korzystania przez uprawnione podmioty z ich praw majątkowych na rzecz dozwolonego użytku publicznej ustanowionego na rzecz bibliotek, archiwów i szkół. Zgodnie z tym artykułem biblioteki, archiwa i szkoły mogą udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych, sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów oraz udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek. Przepis ten, w dużej mierze odnosi się jedynie do zasobów książkowych, ale w związku z następującą multimedializacją bibliotek, można zastosować go również do utworów muzycznych, audiowizualnych, w ograniczonym zakresie również do programów komputerowych. W doktrynie podkreśla się, że udostępnienie utworów na gruncie tego artykułu ma charakter nieodpłatny, biblioteki nie mają również obowiązku zapłacenia wynagrodzenia autorowi utworu¹³⁷.

Aby dokładnie zrozumieć idee, jaka przyświeca obecnej regulacji zawartej w art. 28 PrAut należy prześledzić, jakie zmiany w niej zaszły po 1 IV 2004 r. W poprzednim stanie prawnym, dozwolony użytek był związany jedynie z utworami opublikowanymi, które to na gruncie definicji legalnych zawartych w ustawie mają węższy zakres niż utwory rozpowszechnione. Co więcej, warunkiem zwielokrotnienia utworu było również niedostępność takich utworów na rynku. Dodatkowym ograniczeniem było zastrzeżenie, że w ramach tej regulacji biblioteki mogły stworzyć jedynie pojedyncze egzemplarze dzieła. Zmiany, które zaszły w istotny sposób zmieniły sposób funkcjonowania bibliotek, nie tylko zrezygnowano z wymogu wcześniejszego opublikowania utworu i z określenia liczby

---

¹³⁶ Ustawa z dnia 1 IV 2004 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. 2004 nr 91 poz. 869).

¹³⁷ J. Barta, R. Markiewicz, jw. s. 204-205.

możliwych zwielokrotnionych egzemplarzy, ale przede wszystkim z wymogu, aby te dzieła były dostępne w handlu¹³⁸. Według niektórych autorów sformułowany w taki sposób przepis, powoduje skutki prawne, które ciężko zaakceptować zarówno wydawcom jak i autorom, prowadząc do nieograniczonych możliwości uzupełniania zbiorów przez biblioteki¹³⁹. Wątpliwości te rozwiał wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 18 IX 2013¹⁴⁰, w którym sąd stwierdził, że egzemplarz zwielokrotniony (na przykład zeskanowany i umieszczony w Internecie) nie może funkcjonować „obok” będącego już w posiadaniu biblioteki egzemplarza utworu. Sporządzanie kolejnych egzemplarzy utworu nie może w efekcie prowadzić do zwiększenia ilości egzemplarzy będących w obiegu.

W wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 22 VIII 2013¹⁴¹ podkreślono, że „sporządzanie przez instytucję biblioteczną egzemplarzy utworów dotyczy jedynie tych zasobów, które zostały rozpowszechnione, w rozumieniu przepisów prawa autorskiego”. Jeśli do sporządzenia egzemplarza utworu dochodzi w celu uzupełnienia zbiorów, biblioteka w efekcie otrzymuje materiał, którym wcześniej nie dysponowała (często zdarza się tak w przypadku tzw. białych kruków). Ustawowe pojęcia „zachowanie” oraz „ochrona zbioru” może odnosić się do podjęcia czynności, które zapobiegą utracie utworu na skutek pogorszenia się jakości nośnika materialnego.

Powstaje jednak pytanie, czy dozwolony użytek, z którego korzystają biblioteki na gruncie art. 28 obejmuje swoim zakresem również sferę *on-line*, czy dotyczy udostępniania w katalogach internetowych utworów, których egzemplarze znajdują się w tradycyjnej postaci w zbiorach bibliotek oraz czy zawiera również zezwolenie na powielanie egzemplarzy udostępnionych w sposób elektroniczny przez użytkowników bibliotek.

W pierwszym rzędzie art. 28 pkt 1 PrAut dopuszcza nieodpłatne udostępnianie egzemplarzy rozpowszechnionych przez wskazane w nim instytucje. Na gruncie art. 28 Pr. Aut. nie jest dozwolone dokonywanie wypożyczenia egzemplarzy utworów w postaci plików elektronicznych¹⁴². Artykuł 28 pkt 3 PrAut dopuszcza możliwość udostępniania zasobów w postaci cyfrowej, jednak wprowadza również bardzo istotne ograniczenie, tzn. udostępnienie to może nastąpić jedynie poprzez korzystanie z końcówek terminali znajdujących się na terenie biblioteki lub innego podmiotu, który korzysta z dozwolonego użytku na gruncie art. 28 PrAut. Oznacza to, że ustawodawca zasadniczo wykluczył możliwość wypożyczenia

---

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ Tamże.

¹⁴⁰ Wyrok SA w Łodzi z 18 IX 2013, sygn. akt I ACa 406/13, SIP Legalis nr 740730.

¹⁴¹ Wyrok SA w Łodzi z 22 VIII 2013, sygn. akt I ACa 318/13, SIP Legalis nr 736874.

¹⁴² E. Ferenc- Szydełko, *Komentarz do art. 28 [w:] Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, SIP Legalis [19.04.2015].

elektronicznych książek niezależnie od stopnia funkcjonujących zabezpieczeń technicznych uniemożliwiających dalsze kopiowanie książek czy limitowanie czasu korzystania¹⁴³.

Regulacje zawarte w art. 28 PrAut dotyczą utworów, co do których prawa majątkowej jeszcze nie wygasły. Pojawia się zatem problem utworów, co do których prawa majątkowe wciąż trwają, jednak osoba zainteresowana skorzystaniem z tych utworów nie jest w stanie określić ich autora. W przypadku dzieł osieroconych ponownie krzyżują się swoim zakresem regulacje polskie i unijne.

Biblioteki a dzieła osierocone

Zielona Księga zawiera w sobie również propozycje uregulowań dotyczących prawnoautorskich aspektów udostępniania przez biblioteki dzieł osieroconych, które następnie zostały implementowane do dyrektywy 2001/29/WE. Utwory osierocone są to utwory, które są nadal objęte prawami autorskimi bądź pokrewnymi, ale nie można ustalić tożsamości właścicieli tych praw albo jednego z nich lub ich miejsca pobytu, mimo przeprowadzenia starannych poszukiwań i zachowania ich wyników¹⁴⁴. Problem ten w dużej części dotyczy utworów, które nie są już wykorzystywane do celów handlowych. Obecnie, w bibliotekach cyfrowych dziełami osieroconymi mogą być nie tylko utwory literackie, ale również fotografie oraz utwory audiowizualne. Brak informacji na temat autorów może skutecznie hamować próby udostępniania tych utworów szerszej grupie czytelników, a w konsekwencji prowadzić do ich zapomnienia. Dotyczy to w szczególności osieroconych utworów audiowizualnych.

Problem z utworami osieroconymi sprowadza się głównie do zagwarantowania, że użytkownicy udostępniający utwory osierocone nie będą winni naruszenia praw autorskich w sytuacji, gdy wcześniej nieznany podmiot praw autorskich zgłosi się, aby dochodzić praw do swojego utworu. Pomimo różnic w podejściach do kwestii utworów osieroconych, większość proponowanych rozwiązań opiera się na wspólnej zasadzie, która stanowi, że użytkownik ma obowiązek przeprowadzić wystarczające poszukiwania w celu ustalenia tożsamości lub miejsca pobytu podmiotu lub podmiotów praw autorskich. Obowiązek przeprowadzenia uprzednio odpowiednich poszukiwań nałożony jest również na biblioteki, łączy się on

---

¹⁴³ Tamże.

¹⁴⁴ „Artykuł Dyrektywa o dziełach osieroconych. Kompendium”, dostępny w Internecie [19.04.2015 r.]: http://www.copyrightpolska.pl/docs/Dyrektywa_o_dzielach_osieroconych_kompendium.pdf.

również z potrzebą określenia początkowej daty okresu ochronnego, co często jest niemożliwe lub szczególnie utrudnione¹⁴⁵.

W 2006 r. Komisja Europejska przyjęła zalecenie, którego celem było zachęcenie państw członkowskich do stworzenia regulacji ułatwiających wykorzystanie utworów osieroconych. Szczegółowe rozwiązania mają być jednak wypracowane na szczeblu krajowym, jednak wydaje się, że w związku z potencjalnie transgranicznym charakterem tego problemu może być wymagane przyjęcie zharmonizowanego podejścia.

Gdy chodzi zaś o udostępnianie osieroconych przedmiotów praw pokrewnych dyrektywa o dziełach osieroconych ma stosunkowo wąski zakres przedmiotowy. Nie wszystkie kategorie dzieł osieroconych instytucje kultury będą mogły udostępniać. Z tego punktu widzenia dotyczy ona: utworów opublikowanych w postaci książek, czasopism, gazet, magazynów oraz innych tekstów pisanych, które znajdują się w zbiorach publicznie dostępnych bibliotek, placówek oświatowych lub muzeów, a także w zbiorach archiwów lub instytucji odpowiedzialnych za dziedzictwo filmowe lub dźwiękowe; utworów filmowych lub audiowizualnych i fonogramów znajdujących się w zbiorach publicznie dostępnych bibliotek, placówek oświatowych lub muzeów, a także w zbiorach archiwów lub instytucji odpowiedzialnych za dziedzictwo filmowe lub dźwiękowe; utworów filmowych lub audiowizualnych i fonogramów wyprodukowanych przez nadawców publicznych do 31.12.2002 r. włącznie i znajdujących się w ich archiwach.

Przyjęta 13 V 2015 r. przez rząd nowelizacja PrAut umożliwi korzystanie przez instytucje kultury (biblioteki, muzea, filmoteki) i inne jednostki organizacyjne z dzieł osieroconych¹⁴⁶. W celu uzyskania statutu dzieła osieroconego niezbędne będzie przeprowadzenie starannych poszukiwań osób uprawnionych, jeśli te poszukiwania nie przyniosą zamierzonego efektu, utwór zostanie uznany za osierocony, a posiadające go instytucje będą mogły go zwielokrotnić i udostępniać w Internecie w celach edukacyjnych i kulturalnych.

Podsumowanie

Cyfryzacja zbiorów bibliotecznych stawia zarówno przed bibliotekami jak i prawodawcą wiele wyzwań. Wydaje się, że obecne regulacje idą w dobrym kierunku, a ich zakres w przeważającej części odpowiada potrzebom współczesnego społeczeństwa.

---

¹⁴⁵ K. Siewicz, *Propozycja nowelizacji prawa autorskiego w zakresie działalności bibliotek*, ZNUJ nr 4/2013, s. 59.

¹⁴⁶ PAP, *Duża nowelizacja prawa autorskiego została przyjęta przez rząd*, dostępny w Internecie [24.06.2015 r.]: <http://prawo.rp.pl/arttykul/1200380.html>.

Wskazując na ich zakres podmiotowy regulacji, należałoby postulować objęcie prawem dozwolonego użytku w zakresie utworów osieroconych na szczeblu prawa unijnego, również biblioteki prywatne (działające np. w formie stowarzyszeń), które ze względu na swoją specyficzną strukturę mogą być w posiadaniu takich dzieł. Wskazać można również na perspektywiczne spojrzenie prawodawcy w kontekście coraz szybciej rozwijających się nowych technologii. W kontekście regulacji dotyczącej bibliotek cyfrowych, archiwów i muzeów należy zauważyć, że jako jedna z niewielu wydaje się uprzedzać postęp technologiczny, jasno wskazując prawa i obowiązki tych instytucji jak również sposób ich funkcjonowania w stosunku do użytkowników. W przyszłości być może potrzebne będą regulacje, które w jasny sposób wskażą uprawnienia w zakresie wypożyczania utworów online, jednak w obecnej sytuacji oraz w perspektywie najbliższych kilku lat, wystarczającą rolę pełnić będzie orzecznictwo, w którym dokonana zostanie skrupulatna analiza prawna obowiązujących przepisów. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że wszelkie ewentualne interpretacje jak i zmiany obowiązującego prawa powinny się odbywać z pełnym poszanowaniem praw autorów utworów, w sposób, który zachęci ich do wysiłku twórczego oraz pozwoli wydawcom na bezpieczne i opłacalne publikowanie utworów. Na postulaty te odpowiada przyjęta 13 V 2015 r. przez rząd nowelizacja PrAut. Projekt ustawy wprowadzenie wynagrodzenia za użyczenie egzemplarzy utworów przez biblioteki publiczne (tzw. public lending right) przewidziane dla twórców utworów w języku polskim, tłumaczy na język polski, wydawcy. Wynagrodzenie będzie wypłacane z Funduszu Promocji Kultury za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania. Przyjęte zmiany być może doprowadzą do polepszenia sytuacji ekonomicznej twórców, co może być także dodatkową motywacją dla ich rozwoju artystycznego. Jednocześnie konieczne jest, aby przyszłe nowelizacje realizowały założenia wynikające z koncepcji gospodarki opartej na wiedzy oraz dążyły do ułatwienia i odformalizowania dostępu do wiedzy, zasobów kultury jak najszerszemu gronu odbiorców.

Bibliografia:

1. Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Warszawa 2013.
2. Flisak D. (red), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz LEX.*, Warszawa 2015.
3. Siewicz K., *Propozycja nowelizacji prawa autorskiego w zakresie działalności bibliotek*, ZNUJ nr 4/2013.

Akty prawne:

1. Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 V 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. L 167 z 22.6.2001, str. 10-19).
2. Ustawa z dnia 4 II 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz. U. z 2006 nr 90 poz. 631 ze zm).
3. Ustawa z dnia 27 VI 1997 r. o bibliotekach (tekst jedn. Dz. U. z 2012 nr 642 ze zm.).
4. Ustawa z dnia 1 IV 2004 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. 2004 nr 91 poz. 869).
5. Zalecenie Komisji z dnia 24 VIII 2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych (Dz.U. L 236 z 31.8.2006, str. 28-30).
6. Zielona Księga Komisji Europejskiej z dnia 16 VII 2008 Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy, www.eur-lex.europa.eu COM/2008/0466.

Orzecznictwo:

1. Wyrok SA w Łodzi z 22 VIII 2013, sygn. akt I ACa 318/13, SIP Legalis nr 736874.
2. Wyrok SA w Łodzi z 18 IX 2013, sygn. akt I ACa 406/13, SIP Legalis nr 740730.

Źródła internetowe:

1. Artykuł *Dyrektywa o dziełach osieroconych. Kompendium*, http://www.copyrightpolska.pl/docs/Dyrektywa_o_dzielach_osieroconych_kompendium.pdf.
2. Ferenc-Szydełko E., *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, SIP Legalis.
3. Jewuła B., Stanisławska-Kloc S., *Prawo autorskie a działalność bibliotek (licencja dla bibliotek z art. 28 ust. pr. aut. i pr. pokr)*, <http://www.lex.pl/akt/-/akt/prawo-autorskie-a-dzialalnosc-bibliotek-licencja-dla-bibliotek-z-art-28-ust-pr-aut-i-pr-pokr>.
4. Nahotko M., *Cyfrowa najmłodsza siostra bibliotek*, <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nahotko.html>.
5. PAP, *Duża nowelizacja prawa autorskiego została przyjęta przez rząd*, <http://prawo.rp.pl/artukul/1200380.html>.